

INNOVEREND ONDERZOEKEN - KENTHEORETISCHE GRONDSLAGEN

Als je de toekomst wilt voorspellen, verander hem dan!

Loek Schoenmakers

marnix academie

Lectoraat Leren en Innoveren

**Las Meninas, Diego Velázquez, 1656, olieverf op doek,
Museum Prado, Madrid**

Ter illustratie van de inzichten die in dit deel van het boek de revue passeren, hebben we het beeld *Las Meninas* gekozen. Het schilderij van Diego Velázquez, dat als het eerste moderne schilderij te boek staat, articuleert op een treffende wijze waar het in dit deel van het boek over gaat: de kenbaarheid van de (onderwijs)werkelijkheid en welke de wegen (*methodos*) zijn waarlangs de ‘werkelijkheden’ verkend en gekend kunnen worden. Centraal in het schilderij figureert prinses Margarita, omgeven door twee hofdames en een grote hond, met achter hen de koninklijke officials. Aan de linkerkant, bij het groot doek, staat Velázquez zelf. Het is (met opzet?) een multi-interpretabele kwestie om te achterhalen waar hij precies naar kijkt. Het lijkt wel alsof hij de kijker wil schilderen, ware het niet dat aan de spiegel op de achtergrond het Spaanse koningspaar te zien is. Het is een schilderij dat niet alleen de multi-interpretabele betekenissen in zich draagt, maar ook iets van de diepte, het perspectief wil laten zien. *Las Meninas* staat daarmee symbool voor *perspectief* (hoe we de wereld zien) en *interpretatie* (hoe we de wereld beschouwen en begrijpen).

ALS JE DE TOEKOMST WILT VOORSPELLEN, VERANDER HEM DAN!

**Loek Schoenmakers in gesprek met Kenneth Gergen,
naar aanleiding van het artikel *From Mirroring to World-Making:
Research as Future Forming*.**

**We gaan samen in dialoog over het artikel *From Mirroring to World-making;*
daarin beschrijft u een andere visie op onderzoek die vergaande consequen-
ties heeft. Wat is er eigenlijk nieuw aan?**

Het is een uitdaging om een kort en eenvoudig antwoord te geven. In grote lijnen hebben de sociale wetenschappen zich ontwikkeld op basis van hoe men in de vijftiger, zestiger jaren dacht over onderzoek in het algemeen. De sociale wetenschappen adopteerden deze manier van kijken. Men dacht: dit is wat onderzoek is, en hoe we kennis ontwikkelen over de wereld. En als we deze manier van onderzoeken toepassen binnen de sociale wetenschappen, dan is dat de enige juiste manier. Er werd dus een onderzoeksconcept omarmd dat op een bepaalde manier systematisch de wereld exploreert, verkent zoals die is. In de chemie worden bijvoorbeeld onderzoeksvragen gesteld als: wat is dit, hoe functioneert dit? En functioneert dit altijd op eenzelfde manier? Kunnen we voorspellingen doen op basis van onze ontdekkingen? In de fysiologische, neurologische wetenschappen onderzoek je bijvoorbeeld de werking van de neuronen: hoe functioneren die? Wat beïnvloedt het functioneren? Wat gebeurt er? Volgens de gangbare, omarmde onderzoeksconcepten doe je dat systematisch en zoveel mogelijk statistisch; je observeert wat er gebeurt, en het resultaat van dit alles is een linguïstische representatie: een representatie van hoe de wereld of ‘iets’ functioneert. En dat is de nalatenschap voor de sociale wetenschappen.

Over deze aanpak kunnen veel vragen gesteld worden. Ik denk dat het cruciale aspect is dat wanneer je dit in de sociale wetenschappen toepast, het beperkingen met zich meebrengt. Onderzoeken vanuit de aanname dat er ‘ergens iets is’ dat bestudeerd kan worden, ontdekt kan worden (discovery), waar je meer over wilt weten en wat je vast wil leggen in statistieken om zo voorspellingen te doen, kan zinvol zijn als je het bijvoorbeeld hebt

over de groei van de bevolking of de mate waarin criminaliteit voorkomt. Maar wanneer we kijken naar bijvoorbeeld onderwijs, dan zien we dat er in onderwijs constant sprake is van verandering. Culturen veranderen, relaties veranderen, mensen veranderen, gebeurtenissen in de wereld komen de school binnen, en de technologieën versnellen het proces van verandering enorm. Alles is voortdurend in beweging en dit beïnvloedt alles, wereldwijd. Het is dus van groot belang dat we onderzoeksvormen kiezen die passen in deze wereld van verandering, want al snel is iets dat we onderzoeken en de kennis die we opdoen, minder of niet meer relevant. Traditioneel onderzoek zou je 'downstream' kunnen noemen. Je staat voor een brug. Je kiest een onderwerp om te onderzoeken, je loopt over de brug, en als je aan de overkant bent dan 'heb je het te pakken'. En dat is het. In plaats van vooruit te kijken. Dus de basislogica van onderzoek is in die zin eigenlijk vrij eenvoudig. Er ontstaat echter een heel ander beeld als we upstream kijken. En niet alleen door te kijken; als je de toekomst wilt voorspellen, verander hem dan! Maak het waar. Zorg dat het gebeurt. Ga nu al in die toekomst en kijk er niet alleen naar. Dus deze toekomstvormende visie op onderzoek verandert de hele focus en beïnvloedt onze gehele onderzoekaankpak. Onderzoek wordt dan niet alleen het vergaren van kennis, maar wordt het vormen van de toekomst.

Het is het idee van onderzoek als toekomstvormend, waar u over schrijft. Wat betekent dat dan?

Kijk, wat het zal doen is dat het onze conceptie van onderzoek, ons concept van methodologie, enorm zal beïnvloeden. Laat ik het simpel uitleggen. Als ik samen met anderen toekomst creëer, heb ik andere activiteiten nodig voor onderzoek. Het is eenvoudig genoeg om vanuit traditioneel onderzoek volgens afgesproken stappen een stukje werkelijkheid te verkennen en te begrijpen, maar als ik de toekomst wil veranderen, lukt dat het best wanneer ik dat samen met anderen doe. Ik kan participatieve activiteiten inbouwen, maar dan niet alleen om betrokkenen te consulteren, om nog meer te ontdekken wat al is, maar meer vanuit een sociaal activistisch uitgangspunt, dat ik betrokkenen ook werkelijk stem en invloed geef om die toekomst te veranderen in wat zou kunnen zijn. De nieuwe vorm is er al. Er zijn al veel handboeken met tal van activiteiten verschenen de afgelopen veertig jaar. Actieonderzoek in al haar vormen is daar een goed voorbeeld van. Een belangrijke eerste stap. Er zijn dus verschillende manieren en toepassingen beschreven om toekomst te vormen; er wordt veel ontwikkeld. Gewoon door

mensen samen te brengen, een relatie aan te gaan, door samen te werken en open te staan voor ieders perspectief, door stem te geven, door samen iets te creëren. Sociaal te construeren. Het is indrukwekkend als je bijvoorbeeld in de USA ziet wat er binnen Social Justice Research allemaal mogelijk is door het perspectief naar toekomstvormend te verschuiven. Maak dus samen met de (onderwijs)gemeenschap de veranderingen waar. Zoek samen naar antwoorden: hoe kunnen wij dat veranderen? Welke hoopvolle toekomst willen wij creëren? Wie profiteert daarvan? Het maakt mensen actief om al onderzoekend een betere toekomst te construeren. Het zet ons in het perspectief van doen en maken in plaats van representeren en rapporteren. Onderzoek beschrijft te veel hoe de wereld is en wat goed zou zijn (volgens een bepaalde groep) in plaats van wat we ermee kunnen doen.

Wat ik ervaar is dat het voor vele onderzoekers moeilijk is deze andere visie op onderzoek te omarmen of te begrijpen. Ze zijn zo verweven met hoe we nu eenmaal afgesproken hebben wat onderzoek is. Wat is uw ervaring?

Ja, je hebt gelijk, niet altijd wordt dit nieuwe idee direct omarmd. Er is een strijd gaande tussen de traditionalisten en zij die deze nieuwe denkwijze omarmen. Je krijgt allerlei vragen zoals: Is de kennis cumulatief? Bouwt het ene stukje kennis logisch voort op het volgende? Is het goed onderzocht? (Lees: op onze manier die naar de waarheid leidt.) Het is überhaupt de vraag bij sociale wetenschappen of kennis cumulatief is. Men claimt dat weliswaar, maar in de basis zul je erg weinig voorbeelden vinden in dit soort onderzoek, afgezien van de onderzoekspraktijken waar je dingen telt. De vraag komt op: wat geldt dan als kennis en is dit vaststaande, blijvende kennis? Volgens mij is dat onmogelijk, want de wereld verandert voortdurend. Het is dus een grote uitdaging om dit nieuwe perspectief op onderzoek te omvatten. Maar de resultaten die ik zie in deze nieuwe onderzoeksaanpakken zijn indrukwekkend. Er is trouwens binnen mijn zienswijze wel een manier om naar het aspect cumulatief te kijken. Ik leer van jou, in hoe je iets doet. Ik leer hoe jij dit samen met anderen doet. Ik leer dus HOE en dat is erg belangrijk. Weten HOE in plaats van alleen weten WAT heeft ook een cumulatief aspect, want door het vervolgens zelf te gaan doen, leer ik stap voor stap wat werkt, hoe ik iets kan maken. Ik ga de toekomst vormen door te doen. Maar dan wel in mijn eigen specifieke context.

Het is werkelijk een hele uitdaging om op deze andere manier te kijken.

Ja, dat is waar, maar zodra je deze wending van je visie op onderzoek maakt, opent zich een heel nieuwe wereld van mogelijkheden.

Er ontstaat dus een rijke wereld van mogelijkheden? Mijn ervaring is dat het creativiteit vraagt om deze veranderingen te kunnen maken. Zou je dus kunnen zeggen dat in de traditionele onderzoeks aanpak onderzoekers eerder het geplande pad volgen, en dat de aanpak zoals u die beschrijft meer ruimte biedt voor flexibiliteit en openheid voor het onvoorspelbare, alsook aandacht voor de relationele dynamiek van het onderzoeksproces zelf?

Ik denk dat er veel veiligheid ingebouwd wordt vanuit 'the old way'. Wat gebeurt is: ik ben student, ik moet iets publiceren voor mijn Master of Ph.D., maar wel op basis van de geaccepteerde methodes. Dingen moeten in lijn kloppen met wat afgesproken is als we het over goed onderzoek hebben. Dat gaat gepaard met kortzichtigheid: wat er ook is, wat je ook ontdekt, je past het in en aan binnen dit paradigma. Maar iedereen in je comité zal het met je eens zijn, zolang je het op de juiste, afgesproken manier doet... Het vraagt dus lef om het anders te doen. Het mooie volgens mij is, dat het toekomstvormende perspectief mensen erkenning geeft in hun onderzoek, dat het werkelijke impact heeft en van waarde is voor hun leven. Samen toekomst vormen betekent dat je niet alles alleen op je schouders hoeft te dragen.

Stel je voor dat ik een vliegtuigbouwer ben. Niemand heeft ooit gevlogen of een vliegtuig gemaakt, en we proberen allerlei manieren uit om een vliegtuig te produceren. We maken vleugels, we construeren een motor, we maken het af en uiteindelijk vliegen wij. Dat komt niet louter door kennis uit een boek. Waarschijnlijk hebben de makers wel kennis over verhoudingen en zwaartekracht en hebben zij luchtstromingen bestudeerd, maar ze hebben de feitelijke werking van het vliegtuig in de praktijk onderzocht. Door te doen. Dus onderzoek is eigenlijk de ontwikkeling van praktijken. Een goed voorbeeld hiervan is Waarderend onderzoek (Appreciative Inquiry), dat gezien kan worden als sociale constructie in actie.

Vanuit het bouwen van het vliegtuig hebben we met de kennis die voorhanden was onderdelen geconstrueerd en samengebracht. We hebben overlegd met anderen, zijn in dialoog gegaan over wat wel en wat niet werkt. We spreken elkaar tegen. We leren van fouten en vinden steeds weer nieuwe

oplossingen die telkens worden uitgetoetst met als doel iets te maken dat zo min mogelijk verkeerde consequenties zal hebben. Wat er in feite gebeurt, is dat er vanuit de praktijk een vliegtuig ontwikkeld wordt dat werkelijk kan vliegen. Waarom zou je dus ook niet binnen de sociale wetenschappen de praktijken gebruiken, net als bij het vliegtuigbouwen, over hoe we samen de toekomst tegemoet treden? Of het nu om onderwijs gaat, of om politieke besluitvorming, of veranderingen binnen organisaties. Het gaat om praktijken van in relatie zijn binnen onderzoek – practices of relating – , want daar spreek ik over. Daarmee kunnen we een enorm verschil maken.

U spreekt eigenlijk over onderzoek als sociale actie in de praktijk. Het gaat dus niet om onderzoek zoals die vanuit traditionele aanpakken plaatsvindt, waar mensen object van onderzoek worden. U vertelt over de samenwerking tussen onderzoeker en de onderzochten die relaties met elkaar aangaan. Is het die sociale actie die je in en tijdens het onderzoek op gang brengt?

Ja, opnieuw als je teruggaat naar de traditionele visie, dan is het een lastige switch die je maakt. Je realiseert je wat je doet en hoe het anders zou kunnen en je ziet het resultaat van wat je zou kunnen doen. Er zit zeker een essentie in de sociale wetenschappen om iets te doen voor een betere wereld.

Ik las laatst een boek met de titel *De Waarde van Praktijkonderzoek* (Paul Delnooz), waarin de schrijver stelt dat we terug moeten naar de waarde van onderzoek. Wie profiteert van het onderzoek? Nog steeds, zo stelt Delnooz, beoordelen we onderzoek van studenten op het toepassen van de juiste methodologie. We beoordelen of het academisch schrijfniveau goed is, of er sprake is van validiteit en triangulatie, en of er voldoende objectiviteit en neutraliteit in het werk zit, in plaats van te beoordelen welke waarde het onderzoek heeft gehad voor anderen (de betrokkenen) en hoe we dit weten.

Ja, ik denk dat je hier een goed punt hebt. Mijn visie is dat de uitkomst van de onderzoeken binnen de sociale wetenschappen van waarde moet zijn voor betrokkenen. Die waarde komt tot uiting in hoe het onderzoek de toekomst voor hen heeft veranderd.

En toch zouden de traditionele onderzoekers kunnen stellen: als ik dit onderzoek gedaan heb, en we hebben deze uitkomsten en aanbevelingen voor bijvoorbeeld deze mensen in armoede of onderwijs, dan hebben ze toch profijt van mijn onderzoek. Waar zit in essentie het verschil?

Het is een heel systeem van denken dat we voortdurend vanuit een vanzelfsprekendheid toepassen. Het is aan beleidmakers en politici om die dingen te laten gebeuren of in gang te zetten. Maar het hele model is al problematisch in de eerste plaats. Het in beweging brengen van mensen zonder ze actief te laten meedenken, zonder ze te betrekken, is achterhaald.

Maar ze kunnen dan toch steeds zeggen: we hebben mensen bevroegd en geconsulteerd. We hebben gesproken met studenten, leerkrachten of met hen die in armoede leven. Ons onderzoek is participatief. Dus wat is dan het verschil?

Je bedoelt...?

Ik ben u gewoon aan het uitdagen, een beetje plagend zelfs, omdat de traditionele onderzoekers veelal zullen zeggen: 'Toch is onze methode de enige juiste. We hebben met mensen gesproken en hen geconsulteerd, ze hebben kunnen participeren.' Maar volgens mij praat u juist over iets anders, iets dat veel verder gaat... U neemt betrokkenen serieus door ze een stem en invloed te geven; ze krijgen zelfs een stem en invloed in het onderzoeksproces zelf. Is dat zo?

Ja, dat is inderdaad een belangrijk onderdeel. Als traditionele onderzoeker zul je naar de ander luisteren, maar of je daar dan vervolgens iets mee doet, blijft de vraag. Uiteindelijk zul jij zeggen wat het is, niet met hun stem, maar eerder vanuit jouw positie als onderzoeker en expert in het betreffende vakgebied. Wat zij – de betrokkenen in je onderzoek – zeiden is zus en zo; dat is dan niet altijd helemaal precies wat zij zeiden, maar je converteert het naar jouw eigen taal als onderzoeker, gerelateerd aan de statistieken en uitkomsten die jij hebt. Daarmee wordt opnieuw de afstand tussen wat zij werkelijk zeiden en wat je er als onderzoeker mee doet juist groter, vaak heel veel groter.

Dus je rol als onderzoeker wordt heel anders? Wat vraagt het van de onderzoeker om op die andere manier te werken? Onderzoekers hebben geleerd dat ze objectief, waardevrij, neutraal moeten zijn; ze moeten afstand houden tot de onderzochte personen om de informatie zuiver te houden... Terwijl u eerder spreekt over onderzoek en een relatie aangaan met betrokkenen. Wat betekent dat dan voor neutraliteit, objectiviteit, validiteit, enzovoorts in het onderzoek?

Het onderzoek zal er meer uitzien als werken mét mensen (withness), dan óver mensen (aboutness). We hebben nog niet gesproken over de problemen die voortkomen uit positivistisch onderzoek. Wat jij nu noemt is er een van. We pretenderen neutraal en objectief te zijn. Maar in feite is het onderzoek of de onderzoeker al vanaf de start waardegebonden of door waardeoordelen beïnvloed. Alleen al door de keuze van onderzoek, de specifieke categorieën in plaats van andere categorieën of de definities van concepten. Er zullen altijd waardeoordelen en overtuigingen, al dan niet verborgen, aanwezig zijn. Alleen al iemand mentaal ziek noemen bijvoorbeeld, is niet waardevrij en omvat enorme aannames. In feite pretendeer je neutraal te zijn, maar dat ben je niet. En als je vanuit het idee van toekomstvorming werkt, realiseer je je dat alles wat je kiest, doet of zegt al waarden in zich heeft en richtingen bepaalt. In plaats van ze te verstoppen alsof ze er niet zijn, zeg je wat je wilt creëren vanuit deze waarden. Ben je je bewust van de kleur die waarden geven in je onderzoek? Waar hecht ik waarde aan? Waar hechten wij waarde aan? Welke wereld wil ik creëren waarin ik wil leven, werken of leren? En die waarde die we willen creëren wordt een soort motivatie voor onderzoek.

De waarde die het onderzoek heeft voor betrokkenen is dus cruciaal. Die vraag mogen we ons vaker stellen binnen onderzoek in de sociale wetenschappen. Gaat mijn salaris omhoog wanneer ik als onderzoeker...? Ontvang ik meer medailles? Krijg ik meer aanzien en status? Word ik meer geloofd als...? Je publiceert het en dan? Ik hou van die keuze om waarde als belangrijke uitkomst van onderzoek te nemen. Wat is de échte reden van je onderzoek? Hoe dan ook, het is erg voedend wanneer je onderzoekt vanuit een toekomstvormend perspectief. Je geeft om anderen.

Mijn ervaring met deze nieuwe visie op onderzoek, is dat het lastig is deze andere manier van denken uit te leggen, omdat we gewend zijn dit te doen met taal die we reeds lang kennen, woorden die ondertussen al een vanzelfsprekende betekenis hebben, zoals objectiviteit, validiteit, methodologie, neutraliteit, enzovoorts. Zelfs het woord onderzoek heeft ondertussen een bepaalde betekenis gekregen. Het is dus lastig omdat we het nieuwe met oude taal proberen uit te leggen. Begrijpt u wat ik bedoel?

Je raakt een ander aspect dat erg belangrijk is, namelijk dat we switchen van het 'weten dat er iets aan de hand is', dat in taal geuit wordt, naar 'weten hoe je iets kunt laten gebeuren'. Dat 'weten hoe je iets kunt laten gebeuren'

– het weten hoe – heeft te maken met de beperking die taal nu eenmaal heeft en hoe dingen te repareren zijn. Ik doe het even voor. Ik neem mijn hand als voorbeeld. Dus als jij zegt: ‘sluit je hand’, dan doe ik dit: ik maak een vuist, en dan gebeurt er van alles, terwijl je alleen maar zegt: ‘sluit je hand.’ Dat heeft met taal te maken. Je kunt niet alles weten of zien. Je kunt niet een kameleon worden door een boek te lezen. Je moet een manier van ‘zijn’ (being) leren. Dat raakt mij. Het leren van het weten HOE is absoluut essentieel. Ik realiseer me hoe weinig dit in onderwijs of onderzoek aan bod komt. Hoe kun je bijvoorbeeld een goede therapeut of leraar zijn als je niet weet hoe? Dat kun je niet alleen uit een boek leren. Je hebt wel enige kennis nodig, en natuurlijk kun je leren hoe anderen hierover denken of hierin adviseren. Maar wat je met die kennis uiteindelijk werkelijk kunt, dat wordt pas duidelijk door het doen in je eigen specifieke context. Samen met diegenen die het betreft: je leerlingen bijvoorbeeld.

Dit alles opent een nieuwe oriëntatie op hoe we onderzoek doen. Dat we onderzoek doen mét in plaats van óver. Hoe we kennis ontwikkelen, samen met wie, wat die kennis werkelijk betekent, en vooral weten hoe we met die kennis een betere toekomst kunnen vormen. Dat soort kennis blijft niet beperkt tot het boek of een theorie. Die kennis zit in het doen, en daar zijn vele manieren voor. Het roept veel vragen op en laat ons de beperkingen zien als we alleen in termen van logica naar kennis kijken en het beperken tot de representatie van de werkelijkheid die de onderzoeker ontdekt.

Dus je zou kunnen zeggen dat taal beperkend is en de neiging heeft om dingen statisch te maken; zodra je een woord gebruikt ben je dus al beperkt omdat je niet alles in taal kunt weergeven. Lastig in een veranderende wereld...

Precies, in zeker opzicht zijn woorden sponsachtig en hebben ze hun beperkingen.

Er komt iets in me op. Leidt die bredere visie op onderzoek ook tot andere manieren van rapporteren en presenteren van uitkomsten van onderzoek? Nodigt het uit tot uitingsvormen als verhaal, beeld, muziek, drama, spel, poëzie?

Ja inderdaad, het creëert heel nieuwe mogelijkheden; ik denk bijvoorbeeld aan performatief onderzoek. Het bewust betrokkenen uitnodigen om met

hen in dialoog te gaan over het onderzoek, leidt tot geheel nieuwe gesprekken. Uitingen van betrokkenen kunnen opnieuw tot een dialoog leiden. Dat is heel krachtig; het roept een andere emotie op wanneer zij het zelf vertellen.

We hadden zelf laatst een ervaring op onze hogeschool. We ontwikkelen onderzoek vanuit deze nieuwe zienswijze. Voorgaande studiejaren waren studenten verplicht om hun eindverslag in een geschreven document weer te geven volgens vastomlijnde kaders. Afgelopen jaar hebben we dit losgelaten en mochten studenten zelf hun presentatievormen kiezen, hetgeen een zee van creatieve mogelijkheden heeft opgeleverd. Het was zowel voor de studenten als voor de beoordelaars een hele verademing. De oude manier was vooral checken of het verslag voldeed aan het voorgeschreven format, nu mochten ze zelf dát vormgeven wat voor hen waarde had gegenereerd binnen hun onderzoek. De focus lag nu niet meer op checken of alle onderdelen volgens een bepaald systeem klopten. We konden nu meer luisteren en in dialoog gaan naar wat werkelijk gebeurd is en wat waarde had in hun eigen praktijken. Wie heeft wat geleerd? Wie is er beter van geworden? Wat heb je laten gebeuren? Hoe? Wat zou nog meer kunnen gebeuren? Welke toekomst heb je gevormd? Dat leverde heel andere gesprekken op.

Dat is een heel mooi voorbeeld. Fascinerend hoe dat verandert. Weet je, mijn eigen ervaring is dat het makkelijker is om niet te veel uit te leggen wat het is, maar om mensen uit te nodigen om het te ervaren. Het is verfrissend, energiegevend, inspirerend, verrassend. Ik houd daarvan. Mensen worden dan actief en zullen het waarderen. Vervolgens kun je het later hebben over het idee dat erachter zit. Het soort onderzoek waar we het over hebben. En als je het eenmaal hebt geproefd, wil je meer. Ja als je er eenmaal inzit, laat het je niet meer los.

U hebt gelijk. Ik ervaar precies hetzelfde. Ik vind die magische momenten iedere keer bijzonder; momenten die plaatsvinden in deze open, toekomstgerichte benadering, waar velen uitgenodigd worden om mee te denken en te bouwen aan een toekomst. Mijn ervaring is dat dit iedere keer weer gebeurt. Het genereert energie, beelden van de toekomst die nog beter gezien wordt, oplossingsrichtingen. Ik krijg daar veel energie van. U schrijft ook over reflexive pragmatism. Wat bedoelt u daarmee? Betekent het dat onderzoek iets praktisch moet opleveren, iets dat van betekenis is?

Met de term reflexive pragmatism nemen we afscheid van het positivisme. Het ontdekken van wat is, is onvoldoende in deze snel veranderende tijden. Je kunt niet meer dit statement maken.

Dat wil overigens niet zeggen dat traditioneel onderzoek geen waarde heeft, maar het is een oproep om verder te kijken dan alleen naar wat we ontdekken zonder anderen werkelijk erbij te betrekken. Laat het ons pragmatisch bekijken. Wat is het wat we maken? Wie profiteert ervan en wie nog niet? Stel dat we van het onderzoek profiteren, er beter van worden, stel dat we onderzoek als pragmatisch zien. Als we dat op een reflexieve manier doen, dan ontdekken we samen waarom het niet of wel van waarde is hier, binnen ons sociale construct. Dit heeft consequenties. Je vragen worden anders. Voor wie heeft dit waarde en hoe weten we dat? Wat is dan die waarde? Maak het onderzoek pragmatisch, niet in de zin van wat is waar of niet waar, maar is het bruikbaar? Voor wie heeft het waarde? Waarom hier wel en ergens anders niet? Op deze vragen moeten we blijven reflecteren. Het blijven uitnodigen tot multiperspectiviteit en reflectie is essentieel.

U spreekt ook over het begrip relational reflection, waar mensen in onderzoek met elkaar reflecteren en van elkaar leren in plaats van individuele reflecties.

Inderdaad, het gaat dus niet alleen om een individuele reflectie. Die is beperkt. Relationele reflectie betekent dat je vanuit waardering, respect en openheid iedereen uitnodigt. Vanuit relatie mag iedere reflectie er zijn. Zo ontstaat er een beter zicht op de werkelijkheid, de toekomst die we willen creëren en wat daarvoor nodig is.

Dat is erg belangrijk.

Denkt u dat de zienswijze in het artikel belangrijk is voor het onderzoek binnen onderwijs?

Onderwijs is een primair domein waar deze oriëntatie toegepast zou moeten worden. Ten eerste: Onderwijs wordt gemaakt door en voor mensen. Zet de mensen die onderwijs maken centraal. Ten tweede: Mensen die van buiten in je school komen, die vervolgens naar je kijken en zeggen dat zij de kennis hebben en jij niet, is een vervreemdende, losgekoppelde vorm van onderzoek doen. En ten derde: Onderwijs ondergaat snelle veranderingen; jonge mensen veranderen door de visuele wereld en technologie. Het vraagt heel wat van ze om bij te blijven. Je moet dus nadenken over andere manieren

van onderzoek doen. En opnieuw kiezen voor een pragmatische insteek door samen met leerlingen, studenten, leraren, schoolleiders en de gemeenschap antwoorden te vinden op de vraag hoe we een nieuwe, passende toekomst kunnen creëren. Het onderzoeksproces wordt een reconstructieproces dat altijd maar doorgaat en niet beperkt wordt tot een semester. De uitdaging is: hoe kunnen we dit reconstruerend onderzoeken integreren in onze dagelijkse praktijk van onderwijs? Pragmatische acties. Wat doe ik; wat doen wij; hoe werkt dit; hoe kan het anders; samen reflecteren; hoe kunnen we dit het best verder onderzoeken en bevragen; hoe kunnen wij het verschil maken? Laat we dit samen oppakken.

Misschien is dat wel het meest inspirerende uit het hele verhaal. De leraar is gewend te denken dat onderzoek door academisch geschoolde professionals plaatsvindt, en ontdekt nu, vanuit deze andere, bredere visie, dat ook hij al in de kern onderzoeker is. Onderzoek is zijn dagelijkse praktijk. Het is wat leraren dagelijks doen. Ze evalueren al, ze reflecteren en praten met elkaar, ze wisselen uit en proberen dingen uit in de praktijk. Soms falen ze, soms niet, ze doen het weer opnieuw. Ik denk aan uw voorbeeld van de vliegtuigbouwer. Leraren zien dat zelf nog niet als onderzoek. Het lijkt of dat verborgen of verzwegen wordt en minder of niet gewaardeerd wordt.

Juist, helemaal waar! Deze andere zienswijze biedt zoveel mogelijkheden. Door in het onderzoek te kijken naar wat we doen, wat jij en ik doen en welke acties er plaatsvinden. Er wordt stap voor stap van en met elkaar geleerd. De leraar moet leren om onderzoek anders te zien en te benaderen. Denk aan de tuinier die nieuw begint en door de uitwisseling met andere tuiniers stap voor stap leert om het beter te doen, door te doen. Je gebruikt als het ware de wijsheid van de gemeenschap om verder te komen.

Ik denk ook dat het heel natuurlijk is voor een leerkracht om vragen te stellen over de eigen praktijk, met anderen te praten en zo als het ware je onderwijstuin te onderhouden en te verbeteren. Ervan te leren, samen.

Ja, dat is juist de kern vanwaaruit de leraar dit doet. Eerder dan dat een ander je zegt WAT je moet doen, herken je HOE de ander iets doet en welke waarde dit voor jou heeft.

We komen toe aan de laatste vraag van dit interview en alvast veel dank voor het gesprek. Het is een grote vraag. Wat zou deze toekomstvormende

**onderzoeksaanpak kunnen betekenen in deze wereld vol klimaatcrisis en
pandemie?**

Oei, dat is inderdaad een grote vraag. Ik heb daar natuurlijk niet een eenvoudig kort antwoord op, maar ik heb er veel over nagedacht. Het lijkt of we in een wereld leven die uit verbinding is. Kijk naar de pandemie, de klimaatcrisis of de vluchtelingencrisis en elke land dat probeert oplossingen te bedenken die goed zijn voor het land zelf. De essentiële uitdaging waar we nu voor staan is: hoe kunnen we dit overbruggen om zo samen te werken aan het welzijn van onze wereld? Vanuit mijn perspectief heb ik hoop: het zijn de mensen zelf die in samenspel en vanuit dialoog met elkaar daadwerkelijk die betere toekomst kunnen realiseren.

Ik deel uw mening. Het centraal stellen van de relationele dimensie is cruciaal in deze tijd. Onderzoek vanuit een toekomstvormend perspectief kan daaraan een grote bijdrage leveren.

Ja dank je, er is hoop.

marnix academie
Lectoraat Leren en Innoveren

HOGESCHOOL
ipabo

 DE KEMPEL
HOGESCHOOL VOOR LERAREN

Colofon

Auteur: Loek Schoenmakers

Artikel is geschreven voor: Staveren, A. van en H. Susam (2022) *Innoverend Onderzoeken, grondslagen en praktijkvoorbeelden*, Marnix Academie

Correcties: Jollette van Eijden

Vormgeving: Het Firmament, communicatie vormgeving, Amsterdam

Uitgave: Lectoraat Leren en Innoveren, Marnix Innovatiecentrum

© 2022, Marnix Academie, Utrecht

Deze uitgave is mogelijk gemaakt vanuit samenwerking tussen Marnix Academie, Hogeschool IPABO en De Kempel, Hogeschool voor leraren.

De Marnix Academie heeft geprobeerd alle rechthebbenden van het gebruikte beeldmateriaal te achterhalen, mocht dit niet gelukt zijn dan kunnen rechthebbenden contact opnemen met de redactie.

Als je de toekomst wilt voorspellen, verander hem dan!

Loek Schoenmakers

Dit artikel is geschreven als hoofdstuk voor het boek *Innoverend Onderzoeken, grondslagen en praktijkvoorbeelden* van Arienne van Staveren en Hüseyin Susam (red.) dat is uitgegeven door de Marnix academie in 2022. Het boek biedt grondslagen voor de doorgaande zoektocht om theorie en praktijk met elkaar te verbinden. Het fundamentele inzicht dat wetenschappelijke kennis niet op iets onfeilbaars berust wat rechtstreeks met de werkelijkheid correspondeert heeft ertoe bijgedragen dat het Olympusmodel van wetenschap haar plaats op het wetenschapspodium heeft moeten afstaan aan het op participatie en emancipatie gerichte Agoramodel waarin meedoen het belangrijkste kernwoord is. Het gaat daarbij om meedoen van *alle* betrokkenen; de groep van mensen die tot dan toe als de gebruikers van kennis werden geduid. Meer en meer worden zij door een groeiend aantal sociale wetenschappers als volwaardige medeonderzoekers gezien. Het boek bestaat uit theoretische grondslagen aangevuld met praktijkvoorbeelden uit het onderwijs.

marnix academie
Lectoraat Leren en Innoveren